

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ»**

Виконала студентка 2 курсу
PO1-M21z групи
(заочна форма навчання)
спеціальності 013 Початкова освіта
Заплітна Тетяна Анатоліївна

Керівник:

Ковальчук О. В., старший викладач
кафедри теорії та методик початкової
освіти, кандидат педагогічних наук

Рецензент:

Каньоса Н. Г., кандидат психологічних
наук, доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	7
1.1. Психолого-педагогічні особливості інтелектуального розвитку дітей молодшого шкільного віку.....	7
1.2. Вплив дидактичної гри на інтелектуальний розвиток дітей молодшого шкільного віку.....	15
1.3. Характеристика дидактичної гри як засобу інтелектуального розвитку молодших школярів.....	23
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. ЕМПРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ.....	28
2.1. Діагностика стану інтелектуального розвитку молодших школярів.....	28
2.2. Методика застосування дидактичних ігор в освітньому процесі початкової школи.....	39
2.3. Результати експериментальної роботи.....	54
Висновки до другого розділу.....	59
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Гра є однією із найцікавіших видів людської діяльності, засобом всебічного розвитку, важливим методом навчання. Її називають «супутником дитинства», хоча у житті грають не лише діти, а й дорослі. Зі вступом до школи дитині доведеться зіткнутися з безліччю труднощів, отримати величезну кількість нових вражень, придбати принципово інший, ніж у сім'ї досвід спілкування. Усе це вимагає чимало зусиль як розумових, і емоційних. Процес оволодіння новими знаннями та навичками протікатиме для дитини легше і ефективніше, якщо педагоги зможуть гармонійно організувати освітній процес.

В свою чергу, Нова українська школа орієнтується на всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових, індивідуальних та психофізіологічних особливостей і потреб молодшого школяра, формування у нього цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Це підтверджується у чинному документі – Державному стандарті, що визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання і компетентностей здобувачів освіти на першому рівні повної загальної середньої освіти, є метою початкової освіти [11].

Як зазначають науковці, М. Болдирєв, Н. Конишева, Г. Ляпіна, П. Підкасистий, Г. Щукіна вважають дидактичну гру ефективним методом освітнього процесу, яка спрямовує навчання на продуктивне засвоєння учнями знань, умінь і навичок. Провідна роль дидактичної гри полягає в цілеспрямованому керуванні діяльністю учнів, що визначає визнання її в якості предмета дослідження в педагогічній науці (Ф. Блехер, Г.Бородова, О. Газман, Б. Нікітін, С. Шмаков, О. Янківська та інші). Кагорта досліджень присвячена: закономірностям використання дидактичної гри в освітньому процесі (Р. Жуковська, Є. Удальцова, А. Усова та інші); психологічному аналізу гри та її впливу (Ф. Фрадкіна); впливу ігрових методів на засвоєння

знань (О. О. Дьячкова, Ф. Н. Блехер, В. О. Єрохов та інші); значенню ігрової діяльності у вихованні особистості школяра (В. Левін); Ці наукові розвідки констатують позитивний вплив дидактичних ігор на перебіг освітнього процесу.

Отже, гра відіграє велику роль у формуванні та розвитку інтелектуальних, емоційних, фізичних та творчих здібностей дитини. Гра допомагає розвивати пам'ять, мислення, уяву, увагу. Одиночна гра розвиває індивідуальні якості дитини, знайомить її з характеристиками та властивостями тих чи інших предметів. Гра в групі привчає дитину до суспільного життя, соціальних ролей та відносин між людьми. Рольові ігри допомагають учневі засвоювати норми та стереотипи поведінки у суспільстві.

Враховуючи неоціненну роль гри в житті дитини, вважаємо за потрібне звернутися до питання вивчення впливу дидактичних ігор на інтелектуальний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Методики, які використовувалися як елемент гри, їх тематика та форми завжди перебували у тісному взаємозв'язку з матеріальним життям суспільства, з розвитком його духовної культури, а також відображали еволюцію поглядів на навчання.

Актуальність

цієї проблеми зумовили вибір теми магістерського дослідження «Дидактична гра як засіб інтелектуального розвитку учнів початкових класів».

Мета дослідження полягає в теоретичній розробці та експериментальній перевірці змісту дидактичної гри як методу розвитку інтелекту молодших школярів.

Відповідно до поставленої мети було окреслено такі **завдання дослідження:**

1 Проаналізувати психолого-педагогічну літературу щодо проблеми інтелектуального розвитку дітей молодшого шкільного віку.

2 Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел із проблеми дидактичної гри.

3 Визначити рівні інтелектуального розвитку молодших школярів.

4 Експериментально перевірити ефективність методу дидактичної гри в процесі інтелектуального розвитку молодших школярів.

Об'єкт дослідження: дидактична гра у процесі інтелектуального розвитку молодших школярів.

Предмет дослідження: дидактична гра як інтелектуального розвитку молодших школярів.

Гіпотеза: використання дидактичних ігор під час уроків сприятиме інтелектуальному розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз психолого-педагогічної літератури для визначення основних наукових понять та розкриття сутності й особливостей використання методу дидактичних ігор в освітньому процесі початкової школи; синтез, абстрагування й конкретизація – для обґрунтування методики дидактичної гри; *емпіричні:* психолого-педагогічний експеримент із констатувальним, формувальним і контрольним етапами для визначення рівнів сформованості інтелектуального розвитку молодших школярів та перевірки ефективності методу дидактичних ігор під час інтелектуального розвитку молодших школярів; методи математичної статистики: обчислення з визначенням середнього арифметичного та відсоткового співвідношення.

Експериментальна база: Круглицький НВК I-III ступенів Дністровського району Чернівецької області.

Практичне значення: дослідження має практичне значення, оскільки запропонований теоретичний та діагностичний комплекс, стратегія роботи спрямована на інтелектуальний розвиток дітей може бути використана у роботі класного керівника, а також педагогів – психологів та служити методичним матеріалом для студентів педагогічних спеціальностей.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових і науково-практичних конференціях, семінарах – науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2021-2022 навчальному році.

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2021-2022 рр.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в статті *Навчально-розвивальний потенціал дидактичних ігор в освітньому процесі початкової школи* *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільський: Ковальчук О.В., 2022.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні розглядається актуальна проблема інтелектуального розвитку молодших школярів засобами дидактичної гри. Зміст і основні напрями експериментальної роботи лежать у площині реалізації сучасних завдань Нової української школи. Його результати дозволяють зробити такі висновки:

1. Психолого-педагогічні аспекти використання ігор в освітньому процесі вивчали Д. Ельконін, М. Кларін, Н. Кудикіна, В. Паламарчук, О. Савченко, Г. Селевко та інші. Проблеми використання різних методичних підходів, у тому числі ігрових, для забезпечення інтелектуального розвитку молодших школярів частково висвітлені в працях М. Богдановича, П. Ерднієва, В. Коваленко, Л. Коваль, І. Матюшко, С. Скворцової та інші.

2. У результаті теоретичного обґрунтування проблеми виокремлено психолого-педагогічні умови інтелектуального розвитку молодшого школяра засобами гри:

- Використання в освітньому процесі великого спектру ігор.
- Збагачення життєвого досвіду школярів знаннями і враженнями за допомогою гри.
- Спрямування гри має відбуватися обережно і тактовно.
- Вміння організувати самостійну діяльність школярів та їх активність в ігровому освітньому середовищі.
- Створення умов для індивідуальних і колективних ігор.
- Правильний відбір ігор, іграшок та ігрового обладнання.

3. На основі з'ясування сутності ключових понять та врахування особливостей дітей молодшого шкільного віку було визначено та надано характеристику наступним рівням інтелектуального розвитку: високий, середній, низький.

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту переконливо свідчать про недостатній рівень сформованості

інтелектуального розвитку учнів початкових класів, а саме: тільки у 23 % учнів констатовано високий рівень.

4. Головною метою формувального етапу експерименту було здійснити добір дидактичних ігор на уроках та з'ясувати динаміку рівнів інтелектуального розвитку школярів внаслідок впровадження дидактичних ігор.

В експериментальному класі ми використовували дидактичні ігри, організація яких не потребує від вчителя багато часу на підготовку відповідного обладнання, а від учнів – запам'ятовування, громіздких правил. Перевагу віддавали тим іграм, які передбачають участь більшості дітей класу, швидку відповідь, зосередження довільної уваги.

Результати формувального експерименту дають підстави стверджувати, що в експериментальному класі відбулося зростання за високим рівнем інтелектуального розвитку з 23% до 40%.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розв'язання досліджуваної проблеми. Перспективи подальшої наукової розвідки потребують вивчення проблеми на основі розробки комп'ютерних ігор на природничу тематику та дослідження їх впливу на активізацію пізнавальної діяльності молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова М. К., Козлова В.К. Психологічна корекція розумового розвитку школярів. К, 2000. 125 с.
2. Андрющенко Н. П. Взаємодія ігрової та навчальної діяльності. *Дефектологія*. 2007. № 1. С. 38 – 40.
3. Бондар В. І. Дидактика: підручник для студ. К.: Либідь, 2005. 264 с.
4. Горбатюк Р. М., Тулашвілі Ю. Й. Мобільне навчання як нова технологія вищої освіти *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Ужгород, 2013. Вип. 27. С. 31-34.
5. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина. К. 1993. 215 с.
6. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ. Вінниця. ДОВ Вінниця, 2008. 278 с.
7. Гра в початковій школі. Харків. Основа, 2009. 191с.
8. Дейч О. Ігрова діяльність у вихованні культури поведінки молодших школярів *Початкова школа*. 2000. № 7. С. 37 – 38.
9. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. К. Академвидав, 2004. 450 с.
10. Демчук Л. В. Особливості проведення уроків музики в початкових класах допоміжної школи *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка* ; за ред.: О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – Вип. XII. – С. 170 – 173.
11. Державний стандарт початкової освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.10.2021)
12. Криворучко Ю. М. Формування готовності майбутнього вчителя до розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Чернігівський нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2010. 21 с.

13. Крутій В. А. Активізація навчальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Валентина Анатоліївна Крутій. – Рівне, 2002. – 168 с.
14. Качеровська Тетяна Василівна. Навчально-ігрове проектування у професійній підготовці майбутніх менеджерів організацій: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2005. 20 с.
15. Кічук Н. В. Ігрове проектування як інтерактивна дидактична технологія підготовки фахівців *Наука і освіта*. 2015. № 3 – 4. С. 61-65.
16. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка навчальний посібник. К. 2013. 615 с.
17. Мокрогуз О. П. Дидактичні ігри на уроках історії : 5–9 класи. Харків : Основа, 2004. 112 с.
18. Ноздрова О. П. Дидактична гра як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів 6–7 річного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Одеса, 2008. 273 с.
19. Організація та методика ігрової діяльності : метод. вказівки до вивчення курсу для студентів факультету культурології. Харків. ХДІК, 2008. 24 с.
20. Оршанський Л. В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі творчої художньо-трудової діяльності: монографія Л.В. Оршанський. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2014. 186 с.
21. Падалка О. С. Педагогічні технології К. Українська енциклопедія. 2005. 252 с.
22. Паскал Н. В. Використання гри та ігрових ситуацій на уроках читання *Початкова школа*. 2007. № 6. С. 44 – 45.
23. Паламарчук В. Ф. Першооснови педагогічної інноватики. К. Освіта України, 2005. Т. 2. 504 с.

24. Піщенко О. В. Дидактичні ігри як засіб активізації навчання фізики в основній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання» К. 2009. 20 с.

25. Романюк Л. Становлення цінностей особистості: концептуальна модель та її методологічний потенціал *Психологія особистості*. 2013. № 1 (4). С. 138-148.

26. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи К. Генеза, 1999. 368 с.

27. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів. (2015). О. М. Байєр, Л. В. Батліна & А. М. Богущ. Тернопіль. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytkuditey/7svit-ditinstva-bogush.pdf> (дата звернення: 20.03.2022).

28. Солошенко О. Е. Наукові підходи до характеристики соціальної ситуації розвитку дитини у дошкільному віці *Вісник Харківського нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди*. Психологія. 2013. Вип. 45(2). С. 198-203

29. Федоренко В. Л. Ігровий університет: Інтелектуально-пізнавальні ігри україністичної тематики : посібник К. Грамота, 2007. 304 с.

30. Федусенко Ю. І. Дидактична гра як засіб навчання іноземних мов молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Юрій Іванович Федусенко – К., 2009. – 205 с.

31. Фірсова М. Сюжетно-рольові ігри для дітей з порушеннями інтелекту *Дефектолог*. 2008. № 10. С. 21 – 28.

32. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. Вид. 2-ге, виправл., доповн. К. Академвидав, 2007. 560 с.

33. Химинець В., Кірик М. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 312 с.

34. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія. К. Преса України, 2003. 320 с.

35. Царенко О. В. Педагогічні умови застосування навчально-ігрового проектування у гуманітарній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників:

автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. акад. держ. прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2010. 20 с.

36. Целякова О. М. (2009). Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві. Гуманітарний вісник ЗДІА. Вип. 38. с.222-233. URL: http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf (дата звернення: 12.04.2020).

37. Целякова О. М. (2009). Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві. Гуманітарний вісник ЗДІА. Вип. 38. с.222-233. URL: http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf (дата звернення: 12.04.2022).

38. Хижняк А.В. Діагностика рівнів вихованості чуйності у молодших школярів Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць. – Вип. 16, кн. 3. – К., 2012. – С. 289-295.

39. Хохліна О. Сутність індивідуальності у контексті співвідношення понять «людина», «індивід», «особистість» Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій в умовах мережевого суспільства: Монографія / За ред. Л.В. Помиткіної, О.П.Хохліної. – К.: ТОВ «Альфа-ПК», 2019. – С.33-39.

40. Хмельюк Я.В. Структура творчої індивідуальності *Наукові записки НДУ імені М.Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2012. - №3. С. 49-52. С. 52.

41. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології: навч. посібник. К. Академвидав, 2012. 224 с. (Серія «Альма-матер»).

42. Чорней І. Д. Формування готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами у процесі педагогічної практики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Ін-т пробл. виховання НАПН України. К., 2012. 19 с.

43. Шаповал Ю. Д. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х., 2007.

44. Шахов В. І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект. Вінниця: , 2007. 383 с.
45. Шиян Б. М., Вацеба О. М. Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні та спорті: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2008. 276 с
46. Шумейко Т. Ігрові технології навчання на уроках української мови в першому класі *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 1. С. 58-59
47. Шулигіна Р. (2011). Ігрова діяльність як засіб виховання. Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Вип. 13. с. 116-120 URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/14064> (дата звернення: 22.03.2022).
48. Шуть М. (2016). Сучасна ігрова педагогіка. Методичка скарбничка вихователя. Київ. № 6. с. 33-36. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1557-suchasna-grova-pedagogka> (дата звернення: 24.04.2022).
49. Шалиганова А.С. Індивідуальність як філософсько-правова категорія *Форум права*. 2011. № 2. С. 972–980 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11sacfpk.pdf> (дата звернення: 24.05.2022).
50. Шарапова Т.А. Активізація творчої діяльності молодших школярів на уроках музики [Електронний ресурс *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2016. Вип. 47. С. 125-131. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2016_47_26 (дата звернення: 21.02.2022).
51. Шилкунова З.І. Педагогічні умови формування конструктивного ставлення до себе у молодших школярів у процесі навчальної діяльності : Автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.09 / З.І.Шилкунова; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2005. – 20 с.
52. Шопіна М.О. Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку *Освіта на Луганщині*. 2007. № 2. С. 136-139.
53. Шпак М.М. Дидактичні умови забезпечення емоційності навчання

молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Марія Мирославівна Шпак. – Київ, 2001. – 23 с.

54. Шуть М.М. Формування творчих умінь молодших школярів засобами музичних ігор у навчальному процесі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / М. М. Шуть; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Х., 2010. – 22 с.

55. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: навч. посібник. К.: Вища школа, 2014. 207 с.

56. Щербань А. Д. (2014). Ціннісні орієнтації особистості та їх класифікація. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики. Вип. 64. с.194-198. URL: <http://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2014/64/25.pdf> (дата звернення: 12.03.2022).

57. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. К.: Либідь, 2002. 560 с.

58. Янкович О. І. (2017). Педагогіка забави в теорії і практиці початкової та дошкільної освіти України й Польщі. Педагогічний альманах : збірник наукових праць. КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». Вип. 36. с. 19- 24.

59. Яновська Т.А. Особливості розвитку мислення молодших школярів в умовах інтегрованого навчання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Тамара Анатоліївна Яновська. – Київ, 2008. – 22 с.

60. Nunner-Winkler G. Identität und Individualität. In: Soziale Welt, 36, 1985. S. 265-482.

61. Royce J. Personality integration: A synthesis of the parts and wholes of the parts and wholes of individuality theory. // Journal of Personality. Vol.51, Issue 4, Dec.1983. – P. 683-706.